

บทที่ 5

คุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่

งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเครือข่ายเกษตรกรภาคครัวเรือนในพื้นที่ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม การวิจัยครั้งนี้เริ่มจากการศึกษาท้องถิ่นเชิงพหุลักษณะในกลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรผสมผสานหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตพื้นที่ตำบลนาคู 10 ชุมชน ที่เริ่มมีการทำเกษตรผสมผสานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 โดยมีเทศบาลตำบลนาคูให้การสนับสนุนเทศบาลตำบลนาคูมีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ทำการเกษตรแบบผสมผสาน รวมทั้งสิ้นจำนวน 200 ครัวเรือน ผลจากการศึกษาท้องถิ่นเชิงพหุลักษณะพบว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไป สภาพการดำรงอยู่ของครัวเรือนเกษตรกรในปัจจุบันประสบปัญหาที่สำคัญคือ

- 1) การขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร เยาวชนคนหนุ่มสาวไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรมรดกต่อจากรุ่นพ่อแม่ เพราะมองว่าลำบาก รายได้น้อยไม่คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป
- 2) สภาพการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในการทำเกษตร ผลผลิตตกต่ำ ประสบภัยธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ทำให้คนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรมรดกอยู่อย่างยากลำบากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นภาวะเสี่ยงต่อการอยู่รอดของเกษตรกร ความมั่นคงของสังคมภาคเกษตร และสังคมโลกโดยรวม

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวทางในการศึกษาเพื่อวิเคราะห์จุดเปลี่ยนผ่านของสังคมภาคเกษตรในพื้นที่ตำบลนาคูจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ด้วยวิธีการสังเกต การสนทนากลุ่ม และ การสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกันผ่านเวทีสัมมนา เพื่อนำไปสู่การกำหนดคุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ฐานคิดงานวิจัย และ หลักสี่ปรัศธรรม 7 ผลการวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นดังนี้

ผลการวิเคราะห์เพื่อกำหนดคุณลักษณะเกษตรกรรุ่นใหม่

ประเด็นที่ 1 วิเคราะห์สถานการณ์ จุดเปลี่ยนผ่าน

1.1 การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและฤดูกาล

สภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการทำการเกษตร พื้นที่ตำบลนาคูนเป็นที่ราบสูงไม่มีแม่น้ำ มีเพียงลำห้วยธรรมชาติ 2 สาย ไหลผ่านฝั่งทางด้านทิศตะวันตกหนึ่งสายคือห้วยวังยาง และฝั่งทางด้านทิศตะวันออกอีกหนึ่งสายคือห้วยนาคูน ลักษณะพื้นที่ในอดีตเป็นป่าสลักกับที่นา การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คนมีการอยู่รวมกันเป็นชุมชนหมู่บ้าน จำนวน 10 หมู่บ้าน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอดีตอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว จากการสัมภาษณ์นายบุญ ทัดไทย (อายุ 74 ปี) ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นเกษตรกรบ้านหนองโนใต้ หมู่ที่ 7 กล่าวว่า เมื่อราว 30-40 ปีที่ผ่านมา การดำรงชีวิตของเกษตรกรในตำบลนาคูนมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ทำการเกษตรเพียงเพื่อให้มีอยู่มีกินของคนในครัวเรือนเท่านั้น การทำการเกษตรอาศัยและพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ยังไม่มีการนำเทคโนโลยีหรือความรู้สมัยใหม่เข้ามาใช้ มีการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน สภาพผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและสภาพดินฟ้าอากาศของแต่ละปี หากปีใดฝนตกต้องตามฤดูกาล การทำการเกษตรก็จะได้ผลดี แต่หากปีใดฝนแล้งก็ได้ผลผลิตน้อย ซึ่งในอดีตส่วนใหญ่ฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศไม่ค่อยมีความผิดปกติหรือสร้างให้เกิดปัญหาต่อการเกษตรของเกษตรกรมากนัก ฤดูกาลสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามธรรมชาติ คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว แต่ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศ จากการสังเกตพบว่า ฤดูฝน และ ฤดูหนาว มีระยะเวลาสั้นลง แต่ฤดูร้อนจะยาวนานขึ้น ปริมาณน้ำฝนน้อยลง ทำให้ปริมาณน้ำผิวดินในลำห้วยและแหล่งน้ำผิวดินตามธรรมชาติลดน้อยลงตามไปด้วย ส่วนในฤดูร้อน นอกจากจะมีระยะเวลายาวนานขึ้นแล้ว ยังพบว่า สภาพอากาศร้อนเพิ่มขึ้นและอุณหภูมิเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในแต่ละปี

จากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศดังที่กล่าวมา จึงส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของเกษตรกร เกิดสภาพความไม่แน่นอนของผลผลิตที่ได้ในแต่ละปี เมื่อผลผลิตลดลงทำให้ความมั่นคงทางด้านอาหารของครัวเรือนลดลงตามไปด้วยและ จาก สภาพอากาศที่ร้อนมากขึ้น ส่งผลให้การเพาะปลูกทำได้ยากขึ้น พืชหลายชนิดปลูกและดูแลรักษายากขึ้นและให้ผลผลิตลดลง มีสัตว์และแมลงนำโรคระบาดมากขึ้น และจากช่วงระยะเวลาของฤดูหนาวที่สั้นลง ส่งผลกระทบต่อการปลูกพืชผักหลายชนิดที่ต้องการอุณหภูมิต่ำ เช่น กะหล่ำปลี

สลัด ผักกาดขาว ปลูกยากขึ้น พืชพันธุ์อาหารของเกษตรกรที่มีอยู่ตามธรรมชาติลดลง จึงทำให้รูปแบบการทำเกษตรที่อาศัยธรรมชาติอย่างเดียวได้ผลผลิตน้อยลง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและฤดูกาล ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตและชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรภาคครัวเรือน

1.2 แบบแผนการผลิต การตลาด และระบบทุนนิยม

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและแบบแผนการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่เปลี่ยนไปตามความเจริญของสังคมนิยมทำให้ความเชื่อ ค่านิยม และเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนไป คือจากเดิมที่ทำการเกษตรเพื่อยังชีพ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาธรรมชาติ เปลี่ยนไปเป็น ทำการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ เน้นการขาย เกษตรกรให้ความสำคัญกับเงินและพึ่งพาเงินมากขึ้น ระบบตลาดได้เข้ามามีผลต่อระบบความคิด วิถีชีวิต และเป้าหมายในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรมากขึ้น เกษตรกรมุ่งทำการเกษตรเพื่อนำผลผลิตที่ได้ไปขาย ค่านิยมเปลี่ยนจากการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน แบ่งปันและทำบุญทำทาน เปลี่ยนเป็นการทำเพื่อซื้อเพื่อขาย ซึ่งปรากฏการณ์นี้ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมภาคเกษตรเปลี่ยนไป ความเป็นอยู่ที่คนเคยเป็นอยู่แบบเครือญาติ พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เปลี่ยนเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน การพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันลดลง ทุกอย่างเปลี่ยนไปเป็นการใช้เงินเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิต และระบบทุนนิยมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อระบบการผลิตและแบบแผนการผลิตของเกษตรกร คือ จากเดิมที่ผลิตโดยใช้แรงงานคนในครอบครัว เปลี่ยนไปเป็นการผลิตโดยมีการจ้างแรงงานภายนอกเข้ามา และจากเดิมผลิตโดยอาศัยแรงงานสัตว์เลี้ยงประเภท วัวควาย เปลี่ยนเป็นผลิตโดยใช้เครื่องจักรกลเข้ามาทดแทน เพื่อให้สามารถทำงานได้รวดเร็ว และทำได้ในปริมาณมากขึ้น ซึ่งผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมทุนนิยม ระบบตลาด ระบบทุน ที่เกิดขึ้นกับสังคมภาคเกษตรคือ เมื่อก่านิยมเปลี่ยนไปจากการพึ่งตนเองและพึ่งพาธรรมชาติ ผลิตเพื่อการยังชีพ ใช้ทรัพยากรและแรงงานที่มีอยู่ในครอบครัวชุมชนไปเป็นพึ่งพาผู้อื่นและปัจจัยภายนอก เน้นการผลิตเพื่อขาย ใช้ทรัพยากร แรงงาน เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีจากภายนอก จึงทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาและแสวงหาเงินมาเพื่อใช้ในการลงทุน ต้องกู้ยืมเงินลงทุนจากสถาบันการเงิน หรือนายทุน เพื่อนำมาลงทุน ทั้งค่าจ้างแรงงาน ค่าซื้อเครื่องจักร และค่าดำเนินการต่าง ๆ เช่น ค่าน้ำมัน ค่าซ่อมบำรุงเครื่องจักร ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดปัญหา “หนี้ภาคครัวเรือนของเกษตรกร”

ประเด็นที่ 2 ชัดความสามารถในการวางเงินใจไปสู่ความสำเร็จในอาชีพเกษตรกรรม

2.1 ความไม่แน่นอน ไม่สามารถควบคุมปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิต และผลผลิตทางการเกษตรทั้งพืชและสัตว์ กล่าวคือ ในด้านพืช เมื่อฤดูกาลและสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงบ่อย เดี่ยวร้อนเดี่ยวนาน หรือ สภาพอากาศที่ร้อนจัด หรือหนาวจัด ส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชบางชนิดได้ และ ที่สำคัญ คือ จากสภาพดังกล่าว ทำให้เกิดสัตว์ แมลง และศัตรูพืชระบาดเพิ่มขึ้น ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องหันไปใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลงเพื่อรักษาพืชผักที่ปลูกไว้และเพื่อให้ได้ผลผลิตออกสู่ตลาด ตามที่ได้ลงทุนไปและจากสภาพการณ์ของความไม่แน่นอนของฤดูกาล สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป จึงส่งผลให้เกษตรกรประสบปัญหาความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิต และรายได้ที่จะเกิดขึ้นจากการขายผลผลิต เกิด “ความเสี่ยงเกษตรกร” ขึ้น ซึ่งเชื่อมโยงไปยังปัญหา “หนี้สินของเกษตรกรภาคครัวเรือน” ทำให้เกิดสภาพของครอบครัวและชุมชนอ่อนแอตามมา

ข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มของเกษตรกรพื้นที่ตำบลนาควน เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า ผลจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ฤดูกาล วิธีการทำการเกษตรที่เปลี่ยนไป ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการผลิตอาหารทั้งการปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่ประสบปัญหาคือ ไม่สามารถควบคุมผลผลิตให้เป็นไปตามเป้าหมายได้ ซึ่งต่างกับในอดีตที่การผลิตสามารถคาดการณ์หรือประมาณการผลผลิตที่จะได้รับจากการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ได้ค่อนข้างแน่นอน สถานการณ์ใหม่ได้สร้างให้เกิดความไม่แน่นอนของระบบการผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัวเกษตรกร และ ส่งผลต่อความมั่นคงทางด้านอาหารของสังคมด้วย จำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำการเกษตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอด

2.2 ชุดความรู้ที่เสพรื้อหรือมีอยู่เดิมใช้ไม่ได้ผล

นอกจากนั้นยังพบว่า เกษตรกรประสบกับปัญหาด้านความรู้ คือชุดความรู้เดิมที่มีมาแต่ในอดีต ไม่สามารถใช้ได้ผลในสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไป เพราะความซับซ้อนของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกษตรกรปรับตัวไม่ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เกษตรกรจึงประสบกับภาวะขาดทุนในการทำการเกษตรเนื่องจากแบบแผน วิธีการ ในการทำการเกษตรที่เปลี่ยนไปจากระบบเกษตรแบบพึ่งตนเอง มาเป็นระบบเกษตรเชิงพาณิชย์เกษตรกรต้องลงทุนเพิ่มขึ้นทั้งด้านเครื่องจักรกล และเทคโนโลยี ค่าแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่าอาหารสัตว์ รวมทั้งค่าใช้จ่าย

อื่น ๆ อีกมากมายด้วยเหตุเหล่านี้ ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในสภาพรู้ไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และขาดชุดความรู้ที่จะทำมาหากินด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้ได้ผลในสถานการณ์ใหม่

ประเด็นที่ 3 ชีตความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกร

3.1 ความจำเป็นที่ต้องเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของเกษตรกร

จากสถานการณ์ปัญหาของเกษตรกรที่ประสบอยู่ หากไม่ได้รับการแก้ไข อาจนำไปสู่ทางตันและภาวะล่มสลายของสังคมเกษตรได้ในที่สุด ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่เกษตรกรจะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สถานการณ์ เข้าใจสาเหตุของปัญหา และสามารถวางแผนแก้ปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดคือ เกษตรกรจะต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองให้ได้ มากที่สุด พึ่งพาปัจจัยภายนอกเท่าที่จำเป็น ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ราคาถูก และสร้างชุดความรู้ใหม่ นำชุดความรู้ที่เหมาะสมต่อการทำการเกษตรในยุคปัจจุบันมาปรับใช้ อีกทั้งเกษตรกรจะต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นคนใฝ่เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ดำเนินตามกระแสสังคมมาใช้ชีวิตแบบพอเพียง เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ในที่สุด

3.2 ความจำเป็นที่ต้องมีคนรับช่วงต่ออาชีพเกษตร

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ค่านิยม และแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในภาคเกษตรที่เปลี่ยนไป ปัจจุบันพบว่า ลูกหลานเกษตรกรส่วนใหญ่ ได้เรียนหนังสือมากขึ้น มีระดับการศึกษาสูงขึ้น และเมื่อเรียนจบแล้วจึงไม่ยอมมาประกอบอาชีพทำการเกษตรต่อจากรุ่นพ่อแม่ เพราะมองว่าเป็นอาชีพที่ลำบาก ให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า มีความเสี่ยงสูงจากสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศและฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งปัญหาด้านการตลาดที่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาขายเองได้ ลูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ การทำอาชีพเกษตรสู้การทำงานในภาคอุตสาหกรรม และการบริการไม่ได้ ดังนั้น ในสังคมภาคเกษตรในปัจจุบัน จึงพบว่า แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานวัยที่กำลังจะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ หรือเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และนับวันแรงงานภาคเกษตรยังมีแนวโน้มที่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้น ซึ่งหากปล่อยให้สถานการณ์การขาดแคลนแรงงานคนหนุ่มสาวของภาคเกษตรนี้ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีการแก้ไข อาจจะนำมาซึ่งวิกฤตการณ์ของสังคมภาคเกษตรซึ่งอาจถึงจุดล่มสลายได้ในที่สุด ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่ครอบครัวเกษตรกร จะต้องหาคนมารับช่วงต่อ เพื่อมาทำอาชีพเกษตรกรรมของครัวเรือนต่อจากรุ่นพ่อแม่เพื่อสืบต่ออาชีพเกษตรกรรมต่อไป

ประเด็นที่ 4 บมเพาะวิถีความเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่

4.1 เกษตรกรที่ตามกระแสจะอยู่ไม่รอด

จากเวทีเสวนากลุ่มของปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกร และ ผู้นำชุมชน และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นายมาลัย วิธาทานัง (อายุ 66ปี) เกษตรกรบ้านโนนสะอาด มีความเห็นสอดคล้องตรงกันว่าเกษตรกรที่ปล่อยตัวตามกระแสนิยมจะอยู่ไม่รอด เพราะระบบทุนนิยมทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิต ค่านิยม เป้าหมายในชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนไป นับวันเกษตรกรยิ่งพึ่งตนเองได้น้อยลง ต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้นเรื่อย ๆ เกษตรกรประสบปัญหาภาวะหนี้สินภาคครัวเรือนเพิ่มขึ้น ในขณะที่มีขีดความสามารถในการพึ่งตนเองลดลงเรื่อย ๆ ตัวอย่างที่สำคัญ คือแบบแผนในการทำงานของเกษตรกรเปลี่ยนไป จากเดิมที่ข้าว คือความมั่นคงของครอบครัวเกษตรกร เกษตรกรทำนาเสร็จแล้วจะเก็บข้าวขึ้นยุ้งฉางเพื่อเก็บไว้กินให้เพียงพอตลอดทั้งปี และยังมีไว้เพื่อแบ่งปันระหว่างญาติพี่น้อง และคนในชุมชน ที่เหลือจึงนำไปขาย ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ที่คนในภาคเกษตรมีการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยไม่มีปัจจัยเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีการทำงานสมัยใหม่เปลี่ยนไป ใช้เวลาน้อยลง แต่ลงทุนมากขึ้น เป็นการทำนาเพื่อปลูกข้าวไว้ขาย หลังเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ เกษตรกรจะต้องรับนำข้าวไปขาย เพื่อนำเงินมาใช้หนี้ ทั้งค่ารถไถ ค่าจ้างแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่าฮอร์โมน ยาฆ่าแมลง รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกสารพัด และเมื่อขายข้าวจนหมด เกษตรกรจะต้องซื้อข้าวกิน ทำให้เกิดปัญหาภาคครัวเรือนของเกษตรกรขาดความมั่นคงทางด้านอาหาร

4.2 ภาระหนี้สินภาคครัวเรือนของเกษตรกร

ภาระหนี้สินที่เพิ่มขึ้นทุกวันของเกษตรกร เพราะนโยบายจัดหาแหล่งทุนของรัฐบาลและการปล่อยสินเชื่อและธนาคารพาณิชย์ ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายขึ้น เช่น นโยบายภาครัฐเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ที่รัฐปล่อยเงินให้ชุมชนนำเงินไปปล่อยกู้ เพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้เกิดปัญหา “วงจรหนี้เกษตรกร” อย่างไม่มีวันจบสิ้น เกษตรกรที่กู้เงินส่วนใหญ่ในแต่ละปีไม่มีความสามารถหาเงินมาชำระเงินต้นได้ จึงต้องพึ่งพานายทุนเพื่อกู้เงินจากนายทุนมาชำระดอกเบี้ยเป็นปี ๆ ไป โดยที่เงินต้นไม่ลดลง ปัจจุบัน ปัญหาหนี้เกษตรกรนี้ จึงเป็นปัญหาใหญ่ของครัวเรือนภาคเกษตร ที่ยังมองไม่เห็นทางออก เกษตรกรคิดไม่ออกว่า ทำอย่างไรตนจึงจะมีภาระหนี้ลดลง และไม่เป็นที่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ผลจากการสนทนากลุ่มจึงมีความเห็นร่วมกันว่าเกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนแบบแผนในการดำเนินชีวิตและลงมือทำการเกษตรผสมผสานอย่างจริงจัง

ประเด็นที่ 5 วินัยเกษตรกร

5.1 ขาดแก่นสารในการดำเนินชีวิต

ปัจจุบัน เกษตรกรส่วนใหญ่ ขาดแก่นสารในการดำเนินชีวิต เช่น นำผลผลิตที่ได้ไปขายจนหมด โดยไม่ได้แบ่งเก็บไว้กินไว้ใช้ในครัวเรือน ขาดการวางแผนการใช้ชีวิต ขาดการคิดที่เป็นระบบและเชื่อมโยง จึงไม่สามารถคาดการณ์สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีพฤติกรรมการใช้จ่ายเงินโดยไม่คิด คือซื้อสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งจำเป็น ซื้อสิ่งที่ตนสามารถผลิตเองได้ ชอบความสะดวกสบายใช้เงินมากขึ้น แบบแผนการดำเนินชีวิตใหม่นี้ มีความแตกต่างจากในอดีต ที่เกษตรกรเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลักพึ่งพาอาศัยคนอื่นหรือภายนอกเท่าที่จำเป็น เกษตรกรในยุคปัจจุบัน “ขาดวินัย” ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต

5.2 ไร้สติ ขาดวินัยในการครองตน

เมื่อเกษตรกรไม่มีระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิต และไม่มีวินัยเกษตรกร ก็ส่งผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกรโดยตรง มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือน เกิดปัญหาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวมีการทะเลาะเบาะแว้งกันเพิ่มขึ้น เกษตรกรใช้ชีวิตอย่างขาดสติ ทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย เช่น ปัญหาครอบครัว ขาดความอบอุ่น ปัญหาการพนันและอบายมุข ด้วยเหตุนี้ข้อสรุปจากการสนทนากลุ่มจึงมีความเห็นร่วมกันว่ามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมให้เกษตรกรใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบวินัย หรือ ต้องสร้างวินัยเกษตรกรให้เกิดขึ้น เพื่อความอยู่รอดของครัวเรือนภาคเกษตร

ประเด็นที่ 6 สภาวะจิตเกษตรกร

ในอดีต วิถีชีวิตของเกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งระหว่างคนกับคน มีการเป็นอยู่แบบพึ่งพา เป็นเครือญาติกัน ช่วยเหลือแบ่งกันซึ่งกันและกัน ผู้น้อยหรือเด็กให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟังผู้อาวุโส ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ในอดีตคนจะไม่เบียดเบียนหรือทำลายธรรมชาติ จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จำเป็นเท่านั้น จึงทำให้เกิดความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติ และนอกจากนั้นแล้ว ในอดีตคนยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่มองไม่เห็น เช่น ความเชื่อเรื่องผี เทพเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งความคิด ความเชื่อของคนในสังคมนี้ทำให้เกิดจารีตประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เช่น พิธีกรรมและงานบุญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำนา อาทิ การสู่ขวัญข้าว ประเพณีบุญข้าวจี ประเพณีบุญพะเหวด ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญซำฮะ ประเพณีบุญข้าวสาก ซึ่งประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับคติ ความเชื่อ และวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพ

ของเกษตรกรทั้งสิ้น การทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาของชาวอีสานในอดีตนั้นเกษตรกร จะให้ความสำคัญกับจารีตประเพณีเป็นอย่างมากยิ่ง บรรพชนรุ่นพ่อแม่ จะพาลูกหลานยึดถือปฏิบัติ ตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ อย่างเคร่งครัดเพราะเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ จะ อำนวยผลให้การทำอยู่ทำกินประสบผลสำเร็จและมีชีวิตอยู่อย่างเป็นปกติสุข

แต่ในปัจจุบัน การยึดถือและปฏิบัติตามคติ ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม ที่เคยมีมาในอดีตลดลงเรื่อย ๆ จนแทบจะหมดไป ในสังคมภาคเกษตร เกษตรกรมุ่งทำตาม กระแสสังคม การทำการเกษตรในยุคใหม่เปลี่ยนไปเป็นการทำแบบรีบทำรีบเสร็จ ขาดความ ละเอียดประณีต ขาดความใส่ใจในรายละเอียด และที่สำคัญ คือ ขาดความเคารพต่อธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้เกิดลักษณะสังคมแบบตัวใครตัวมัน ไม่สนใจผู้คนและสังคมนรอบข้าง ขาดความเคารพและเชื่อถือศรัทธา มองไม่เห็นคุณค่าของผู้อื่น และสิ่งรอบตัวทำให้สังคม อ่อนแอ ในการสนทนากลุ่มผู้ร่วมสนทนาส่วนใหญ่จึงมีความเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูและ พัฒนาระบบความสัมพันธ์ทั้ง ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือ ธรรมชาติ ให้กลับคืนมาสู่สังคมภาคเกษตร โดยเร่งด่วน เพื่อเสริมสร้างสภาวะจิตของเกษตรกร ให้กลับมาเข้มแข็งอีกครั้งหนึ่ง

ประเด็นที่ 7 เสริมสร้างเกียรติและศักดิ์ศรีของเกษตรกรรุ่นใหม่

7.1 วิถีชีวิตของเกษตรกรในอดีต

วิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของเกษตรกรในอดีต เป็นไปอย่างเรียบง่าย มีการพึ่งพา อาศัย เกื้อกูลกัน เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร มีความภาคภูมิใจในตนเอง และดำรงชีวิตอย่างมี เกียรติและศักดิ์ศรี แต่เมื่อเปลี่ยนเข้าสู่ระบบสังคมแบบทุนนิยม วิถีชีวิตของเกษตรกรเปลี่ยนไป การดำรงชีวิตและประกอบอาชีพมีความยากลำบากขึ้น เกษตรกรต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด การทำการเกษตรสมัยใหม่ ต้องใช้เงินลงทุน และปัจจัยการผลิตหลายอย่างเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับค่านิยมใหม่ของคนในสังคมที่มุ่งไปสู่การทำการเกษตรเพื่อ “ทำแล้วรวย” จนทำให้ ผิดหลักการและวิถีชีวิตที่แท้จริงของอาชีพเกษตรกร เกษตรกรจึงตกเข้าไปสู่วังวนของวงจร “หนี้ภาคครัวเรือน” อย่างไม่รู้จักจบสิ้น ซึ่งนับวันปัญหานี้ยิ่งจะทวีความรุนแรงขึ้น และถือเป็น ปัญหาใหญ่ของระบบสังคมภาคเกษตร สภาวะการณดังกล่าว ทำให้เกษตรกรมีสภาพชีวิตที่ขาด ความภาคภูมิใจในอาชีพ อยู่อย่างไร้ศักดิ์ศรี เพราะไม่สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและ กันได้

7.2 วิถีชีวิตในปัจจุบันของเกษตรกร

สภาพการทำงานเกษตรของเกษตรกรในยุคทุนนิยม เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก มากกว่าพึ่งตนเอง ทั้งในด้านเงินลงทุน แรงงาน อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ประกอบกับเกษตรกรมีเป้าหมายทำการผลิตเพื่อขายมากกว่าการทำเพื่ออยู่เพื่อกิน จึงทำให้แบบแผนการทำงานเกษตรเปลี่ยนไป เน้นการทำเกษตรเชิงเดี่ยว และใช้เงินลงทุนสูง ต้องการผลผลิตมาก จึงมีการใช้ปุ๋ย และสารเคมีในปริมาณมาก เพื่อเพิ่มผลผลิตจากสถานการณ์นี้จึงทำให้เกษตรกรต้องเป็นหนี้สถาบันการเงินหรือหนี้อะบบมากขึ้น ซึ่งทำให้เกษตรกรตกอยู่ในสภาพไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ขาดความภาคภูมิใจในตนเอง รู้สึกอยู่อย่างไรเกียรติและศักดิ์ศรี

จากการวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบทของสังคมภาคเกษตรในตำบลนาควน ได้ข้อสรุปโดยรวมว่า สังคมเกษตรกำลังประสบภาวะวิกฤตต่อการอยู่รอดหากจะให้ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมสามารถดำรงอยู่ได้และมีการสืบทอดอาชีพเกษตรสู่คนรุ่นต่อไป เกษตรกรจะต้องปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม และจะต้องเรียนรู้เทคนิควิธีการทำการเกษตรสมัยใหม่โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ประกอบกับการผสมผสานองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจากการวิเคราะห์สถานการณ์โดยการสนทนากลุ่ม และจากการจัดเวทีเสวนาระดมความคิดเห็นของเกษตรกร ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความเห็นตรงกันว่า หากจะให้ภาคเกษตรกรรมอยู่รอด เกษตรกรต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวเอง ทั้งในด้านความคิด การประพฤติปฏิบัติตน และกำหนดแบบแผนวิถีการใช้ชีวิตของตนเองใหม่ โดยการทำการเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่อย่างจริงจัง และยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินชีวิต อีกทั้งเกษตรกรจะต้องมีหลักการที่ยึดถือปฏิบัติเพื่อใช้ดำเนินชีวิตให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือการมีชีวิตที่เป็นสุข ที่ประชุมสัมมนามีความเห็นร่วมกันว่าหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับอาชีพเกษตรกรคือหลักสัปปริสธรรม 7 ของพุทธศาสนา เพราะเป็นหลักธรรมที่จะทำผู้ที่ประพฤติปฏิบัติเป็นคนดี เป็นคนที่มีความสุข ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มากที่สุด

ผลการวิเคราะห์จุดเปลี่ยนผ่านสำคัญจากความเป็นเกษตรกรรุ่นเก่าไปสู่ความเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา โดยการสนทนากลุ่ม การจัดเวทีสัมมนา และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักสัปปริสธรรม 7

เป็นฐานในการวิเคราะห์ ที่ประชุมจึงได้ร่วมกันกำหนดคุณลักษณะของคนที่จะเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ว่า ควรมีคุณลักษณะ 7 ประการ ดังนี้

1. มีทักษะในการคิดและวิเคราะห์สถานการณ์ คือมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ คิดอย่างมีเหตุมีผล และคิดได้อย่างเป็นระบบ หรือต้องเป็นคนที่ “คิดเป็น” ต้องเป็นผู้รู้จักสิ่งที่ตนประพฤติ ปฏิบัติอยู่อย่างถ่องแท้ รู้ว่าสาเหตุของปัญหา หรือความล้มเหลวในการทำการเกษตรของตนในช่วงที่ผ่านมาเกิดจากอะไร

2. สามารถนำประสบการณ์ที่ได้ไปปรับประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรได้อย่างเหมาะสม หรือต้อง “ทำเป็น ” คือ ต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ สามารถนำบทเรียนหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดผลดีต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมของตนได้อย่างเหมาะสม

3. รู้เข้าใจปัญหาและศักยภาพของตนอย่างถ่องแท้ คือต้องเข้าใจปัญหาและรู้ศักยภาพของตน ว่าตนเองรู้อะไร ยังไม่รู้อะไร ตนเองมีชุดความรู้ใด และขาดชุดความรู้ใดที่จะทำอาชีพเกษตรกรรมให้ประสบผลสำเร็จ และต้องรู้จักความสามารถของตนเองว่ามีกำลังอยู่แค่ไหน การรู้จักประเมินศักยภาพของตนเองและยอมรับเงื่อนไข ข้อจำกัดที่ตนมีนั้นจะทำให้เกษตรกรสามารถนำไปวางแผนเพื่อพัฒนาตนเอง ให้สามารถพึ่งพาตนเองในการประกอบอาชีพการเกษตรได้จนประสบผลสำเร็จ

4. ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของความพอดี เกษตรกรรุ่นใหม่จะต้อง รู้จักประมาณตน เป็นผู้ที่ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ไม่ทำการใดที่เสี่ยงอันตรายจนเกินไปที่จะทำให้ชีวิตของตนเองและครอบครัวต้องลำบาก รู้สถานะแห่งตน ประพฤติปฏิบัติตนอยู่บนทางสายกลาง รู้จักความพอดี ใช้ชีวิตที่พอเพียงตามอัตภาพ ประหยัด อดออม อดทน อดกลั้น บ่มเพาะวิถีชีวิตของความเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่

5. มีระเบียบวินัยเกษตรกรที่ดี เกษตรกรรุ่นใหม่ต้องเป็นผู้รู้จักความถูกต้อง ความเหมาะสม ตามสถานการณ์ และ ทรัพยากร และเป็นผู้ที่ต้องรู้จักการบริหารเวลาใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ และคุ้มค่าในการดำเนินชีวิต เพราะการทำอาชีพเกษตรกรรมนั้น จะต้องใช้ความเพียรพยายาม อดทน อดกลั้น และต้องเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยสูง มีแบบแผนในการดำเนินชีวิต และเคร่งครัดในการปฏิบัติตามจนเกิดเป็น “วินัยของเกษตรกร”

6. มีสภาวะจิตเกษตรกรที่เข้มแข็ง เกษตรกรรุ่นใหม่จะต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน เครือญาติ และผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน รวมทั้งจะต้องเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจสภาพภูมิสังคมโดยรอบเป็นอย่างดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคน

รอบข้าง มีความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อม และดำเนินชีวิตตามหลักความเชื่อ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าของตนเอง ผู้อื่น และสิ่งที่อยู่รอบตัว

7. ดำรงอาชีพเกษตรกรอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี เกษตรกรรุ่นใหม่ต้องรู้จักบุคคล รู้จักการให้เกียรติ และเคารพบุคคลอื่นมีความนอบน้อมถ่อมตน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น วางตัวเหมาะสม มีความภาคภูมิใจในตนเอง ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีเกียรติ และศักดิ์ศรี

ที่ประชุมสรุปความเห็นตรงกันว่า หากต้องการให้ชุมชนเกษตรกรรมในพื้นที่ตำบลนาคุณสามารถดำรงอยู่และสืบต่ออาชีพเกษตรกรรมต่อไปได้ จะต้องสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกรภาคครัวเรือนเพื่อให้เกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ขึ้น โดยขับเคลื่อนงานผ่านการทำกิจกรรมของกลุ่มอาชีพ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนตนเอง ทั้งในด้านวิถีคิดและการปฏิบัติ เน้นการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองระหว่างคนในชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตการทำเกษตร สร้างวินัยเกษตรกรให้เกิดขึ้น และต้องรักการเรียนรู้แสวงหาข้อมูลและชุดความรู้ใหม่ ๆ มาเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอปรับเปลี่ยนค่านิยมความเชื่อ ไม่ตามกระแสสังคมมากเกินไป ใช้ชีวิตและดำรงอยู่บนฐานของความพอดี ซึ่งหากสามารถประพฤติ ปฏิบัติได้แบบนี้ จะส่งผลให้สังคมภาคเกษตรอยู่รอด และเกษตรกรภาคครัวเรือนจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี และมีความสุข

การวิเคราะห์ข้อมูลเกษตรกรรุ่นใหม่

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ภูมิหลัง	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	8	88.89
หญิง	1	11.11
รวม	9	100
2. อายุ		
41-50 ปี	1	11.11
51-60 ปี	5	55.56

ภูมิหลัง	จำนวน	ร้อยละ
61-70 ปี	2	22.22
71-80 ปี	1	11.11
รวม	9	100
3. สถานภาพ		
โสด	-	-
สมรส	9	100
หม้าย/หย่าร้าง	-	-
รวม	9	100
4. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	6	66.67
มัธยมศึกษา	2	22.22
อนุปริญญา	1	11.11
ปริญญาตรี	-	-
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-
รวม	9	100

จากตารางที่ 1 เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 88.89) อายุมากที่สุดอยู่ระหว่าง 51-60 ปี (ร้อยละ 55.56) รองลงมาคือกลุ่มอายุระหว่าง 41-50 ปี และ 61-70 ปี (ร้อยละ 22.22) ทั้งหมดมีสถานภาพสมรส ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 66.67) รองลงมา คือระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 22.22 และจบการศึกษาระดับอนุปริญญา (ร้อยละ 11.11)

ตารางที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรกรรม

สถานภาพทางสังคม	จำนวน	ร้อยละ
1. ระยะเวลาในการประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม		
น้อยกว่า 10 ปี		
10-20 ปี	1	11.11
มากกว่า 20 ปี	8	88.89
รวม	9	100
2. พื้นที่สำหรับการประกอบอาชีพ		
น้อยกว่า 10 ไร่	2	22.22
10-20 ไร่	6	66.67
มากกว่า 20 ไร่	1	11.11
รวม	10	100
3. การอบรมเกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรกรรม		
หลักสูตรเกษตรทฤษฎีใหม่	9	100
หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง	9	100
หลักสูตรบัญชีครัวเรือน	3	33.33
หลักสูตรต้นกล้าอาชีพ	1	11.11
รวม	9	100

จากตารางที่ 2 ระยะเวลาในการประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมมากกว่า 20 ปี ขึ้นไป (ร้อยละ 88.89) รองลงมาประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมต่ำกว่า 10 ปี (ร้อยละ 11.11) ส่วนใหญ่มีพื้นที่ใช้ทำการเกษตร 10-20 ไร่ (ร้อยละ 66.67) รองลงมา มีพื้นที่ น้อยกว่า 10 ไร่ และ มากกว่า 20 ไร่ (ร้อยละ 22.22) ส่วนใหญ่เข้ารับการฝึกอบรม ที่ คือ หลักสูตรเกษตรทฤษฎีใหม่ และ เศรษฐกิจพอเพียง (ร้อยละ 100) รองลงมา คือหลักสูตรการ จัดทำบัญชีครัวเรือน (ร้อยละ 44.45)

ตารางที่ 3 สถานะทางสังคมของกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพทางสังคม	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานภาพทางสังคม		
ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน	2	22.22
อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน	2	22.22
องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	-	-
คณะกรรมการหมู่บ้าน	4	44.44
อื่น ๆ	1	11.11
รวม	9	100
2. การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม		
กลุ่มสหกรณ์การเกษตร	2	22.22
กลุ่มลูกค้า ธกส.	7	77.77
กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	5	55.55
กลุ่มอื่น ๆ	9	100
รวม		

จากตารางที่ 3 ด้านสถานภาพทางสังคม ส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (ร้อยละ 44.45) รองลงมา เป็นกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน และ อสม. (ร้อยละ 22.22) มีการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มกลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส. (ร้อยละ 88.89) รองลงมา เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ร้อยละ 55.56)

ตารางที่ 4 รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

สถานภาพทางสังคม	จำนวน	ร้อยละ
1. รายได้ของครัวเรือนในรอบปีที่ผ่านมา		
น้อยกว่า 100,000 บาท	1	11.11
100,001-250,000 บาท	7	77.78
250,001-500,000 บาท	1	11.11

สถานภาพทางสังคม	จำนวน	ร้อยละ
มากกว่า 500,000 บาท	-	-
รวม	9	100
2. รายได้ภาคการเกษตร	5	55.55
น้อยกว่า 100,000 บาท	4	44.45
100,001-250,000 บาท	-	-
250,001-500,000 บาท	-	-
มากกว่า 500,000 บาท	-	-
รวม	9	100
3. รายได้นอกภาคการเกษตร		
น้อยกว่า 100,000 บาท	8	88.89
100,001-250,000 บาท	1	11.11
250,001-500,000 บาท	-	-
มากกว่า 500,000 บาท	-	-
รวม	9	100
4. ค่าใช้จ่ายในการลงทุนประกอบอาชีพ		
ทำนา		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	-	-
10,001-30,000 บาท	7	77.78
สูงกว่า 30,000 บาท	2	22.22
ทำไร่/ทำสวน	2	22.22
ต่ำกว่า 10,000 บาท	5	55.56
10,001-30,000 บาท	2	22.22
สูงกว่า 30,000 บาท	-	-
เลี้ยงสัตว์บก	3	33.34
ต่ำกว่า 10,000 บาท	6	66.66
10,001-30,000 บาท	-	-
สูงกว่า 30,000 บาท	-	-

สถานภาพทางสังคม	จำนวน	ร้อยละ
เลี้ยงสัตว์น้ำ	7	77.78
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2	22.22
10,001-30,000 บาท	-	-
สูงกว่า 30,000 บาท	1	10
5. หนี้ภาคครัวเรือน		
ต่ำกว่า 50,000 บาท	2	20
50,001-100,000 บาท	4	40
100,001-200,000 บาท	2	22.22
200,001-500,000 บาท	1	11.11
สูงกว่า 500,000 บาท	-	-

จากตารางที่ 4 รายได้ของครัวเรือนในรอบปีที่ผ่านมา เกษตรกรส่วนใหญ่ มีรายได้ 100,001-250,000 บาท/ปี (ร้อยละ 77.78) รองลงมาน้อยกว่า 100,000 บาท/ปี (ร้อยละ 22.22) กลุ่มที่มีรายได้จากภาคเกษตรส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 100,000 บาท/ปี (ร้อยละ 55.55) รองลงมามีรายได้ 100,001-250,000 บาท/ปี (ร้อยละ 44.45) ส่วนค่าใช้จ่ายในการลงทุน ประกอบอาชีพเกษตร ในการทำนา ส่วนใหญ่ มีรายจ่าย 10,001-30,000 บาท/ปี (ร้อยละ 77.78) รองลงมา มีรายจ่ายในการทำนา มากกว่า 30,000 บาท/ปี (ร้อยละ 33.34) ส่วนในการทำไร่/ทำสวน เกษตรกรส่วนใหญ่ มีรายจ่ายเพื่อการลงทุนอยู่ระหว่าง 10,001-30,000 บาท/ปี (ร้อยละ 55.56) ส่วนค่าใช้จ่ายในการลงทุนเลี้ยงสัตว์บก ส่วนใหญ่ใช้เงินลงทุน มากกว่า 30,000 บาท (ร้อยละ 77.78) รองลงมา ใช้เงินลงทุน ต่ำกว่า 10,000 บาท (ร้อยละ 33.34) และ ค่าใช้จ่ายในการลงทุนเลี้ยงสัตว์น้ำ พบว่า ส่วนใหญ่ใช้เงินลงทุน ต่ำกว่า 10,000 บาท/ปี (ร้อยละ 77.78) รองลงมา 10,001-30,000 บาท/ปี (ร้อยละ 33.34)

ในด้านหนี้ภาคครัวเรือนของเกษตรกร พบว่าส่วนใหญ่ เป็นหนี้ 50,001-100,000 บาท (ร้อยละ 40) รองลงมา เป็นหนี้ต่ำกว่า 50,000 บาทและ 100,001-200,000 บาท เท่ากัน (ร้อยละ 22.22) และเป็นหนี้มากกว่า 200,000 บาท (ร้อยละ 11.11)